

D.O.M.

PRO MEMORIA

BUDOWNICZYCH KOŚCIOŁA 1906-1913

Ks. Bp Franciszek Jaczewski

ordynariusz lubelski, konsekратор kościoła

Ks. Kan. Stanisław Zbieć

proboszcz

Prof. Józef Pius Dziekoński

architekt

Hr. Min. Maurycy Klemens Zamoyski

XV ordynat

Katarzyna z Baranieckich Huskowska

dziedziczka majątku Sułowiec

Mieszkańcy Parafii i inni Ofiarodawcy

REQUIESCANT IN PACE

MOKRELIPIE

Rys historyczny miejscowości, parafii i jej obiektów

Historia miejscowości

"Lipie" - dawniej (na ziemi Chełmskiej) i dziś „Mokrelipie” – wieś aktualnie należąca do gminy Radecznica, położona malowniczo na wzgórzach nad dolinami Poru i Gorajca, na pograniczu Roztocza Zachodniego i Padołu Zamojskiego.

W IV tysiącleciu p.n.Ch. Zamojszczyzna stała się terenem rolniczej ekspansji nowej fali przybyszów z południa. Ich ceramika malowana była farbą białą, czarną i czerwoną we wzory geometryczne, o czym świadczą znaleziska osad i cmentarzysk nad Huczwą, górnym Bugiem i środkowym Wieprzem. W ślad za tymi przybyszami ok. 3900-3700 lat p.n. Chr. idą nowi, reprezentujący tzw. kulturę pucharów lejowatych. Była to kultura już w pełni rolnicza z użyciem sprzężaju (orka radłem). Jej ślady odkryto w Gródku Nadbużnym, Sąsiadce i Mokremlipiu.

Początki osadnictwa w Mokremlipiu datują się na wczesną epokę brązu, czyli ok 2 tys lat przed Chr. (co wykazały badania archeologiczne przeprowadzone przez pracowników Katedry Archeologii Polski w Warszawie w 1957 roku). Czas założenia M. jest zbliżony do powstania okolicznych wsi. Jednym z czynników odróżniających tę miejscowość od pozostałych jest parafia łacińska, katolicka, która jest jedną z najstarszych na terenie diecezji Zamojsko - Lubaczowskiej.

W końcu XIV w. przez **Dymitra z Goraja** wieś Lipie darowana została **Smogorzewskim-Latyczyńskim**. W **1445 r.** należała do **Bertolda i Zygmunta Latyczyńskich**, natomiast w **1501r.** do **Gotarda Tarnawskiego** (Targowickiego). W **1520/30 r.** od **Zygmunta Tarnawskiego**, kanonika krakowskiego, kupił wieś **Jan Sarnicki**, burgrabia turobiński. W **1578** należała do **Stanisława Sarnickiego** znanego historyka i kalwinisty. Wówczas miała 6 łąnów (100,8 ha) gruntów uprawnych.

W roku **1605**, ordynat **Jan Zamoyski** odkupił Mokrelipie od **Jana Sarnickiego** (syna Stanisława ww.) i włączył je do Ordynacji Zamoyskiej. W **1783 r.**, wieś była siedzibą klucza dóbr ordynackich (do II poł. XIX w.), w skład którego wchodziły wsie: **Mokre-Lipie**, **Sąciażka** (dawana nazwa wsi Sąsiadka), **Uście** i **Zakłodzie**. W XIX w. istniał w Mokremlipiu folwark należący do dóbr ordynackich. W **1827 r.** wieś Mokrelipie liczyła 28 domów i 120 mieszkańców, dzieląc się na: wieś chłopów pańszczyźnianych, wieś kościelną i wieś dworską. W okresie rozbiorów miejscowość była pod zaborem rosyjskim i w roku **1864** (jak wynika z aktu nadania) chłopci pańszczyźniani otrzymali ziemię. W czasie I Wojny Światowej przez wioskę przebiegała linia frontu, co spowodowało spalenie większej części zabudowań i przyczyniło się do ogromnych strat gospodarczych. W **Sułowcu**, w lesie, jest pochowanych ok. 5 tys. żołnierzy niemieckich poległych w bitwie 27.07.1915 r. Po przejściu frontu I Wojny, w 1914 r. chłopci z okolicznych wsi zwozili (pod przymusem) ciała zabitych żołnierzy niemieckich i austriackich, którym kwaterę na zbiorowe mogiły urządzono w północno-zach. części cmentarza (od str. Radeczniczy). 20.07.1944r. przy wkraczaniu Armii Czerwonej do Mokregolipa zginęło 18 Niemców, których tam również pochowano. W okresie międzywojennym Niemcy przysyłali pieniądze na utrzymanie tych mogił (pod opieką szkoły w Mokremlipiu), z czasem,

na miejscu tych mogił wykonano współczesne groby z nowymi pochówkami, pod którymi leżą szczątki wspomnianych żołnierzy.

W **1916** r. powstała w M. jednoklasowa szkoła powszechna (w domu Tomasza Płocharza), a w **1917** r. **Ochotnicza Straż Pożarna** (pierwszy naczelnik - Wojciech Koziół), a przy niej orkiestra dęta (kapelmistrz Józef Jabłoński). Po I Wojnie dziedzicem dworu w M. był **Konstanty Świdorski**. Jego posiadłość obejmowała: Mokrelipie, Latyczyn, Żrebce, Podlesie i Widniówkę. W roku 1930 liczyła w sumie: 623 ha (z czego w samym Mokrelipiu 168 ha). W 1932 r. nastąpiła parcelacja majątku, który należał do Ordynacji Zamojskiej. Świdorskim zostało tylko 56 ha ziemi, którą odkupił niejaki **Tuszowski** i był jej właścicielem do czasu reformy rolnej w 1944r. W czasie wojny dwór został spalony, a do dzisiaj przetrwał tylko spichlerz zbożowy z 1929r. (własność r. Śliczniaków).

W **1933** roku w M. powstało *Katolickie Stowarzyszenie Polek*. W maju **1943** r. koloniści niemieccy z Rozłop urządzili łapankę chłopów mokrolipskich do prac w swych gospodarstwach. Na terenie Mokregolipia i okolicznych wiosek walczyli ofiarnie, podczas hitlerowskiej okupacji, żołnierze **Batalionów Chłopskich**, pod dowództwem **Franciszka Madeja**, ps. "Mrówka". Ich trud i walka zostały upamiętnione tablicą na ścianie krużganku kościoła, którą ufundowali w **1994** roku kombatanci z Zamojszczyzny. Druga tablica dedykowana żołnierzom BCh, którzy polegli walce o wolność i niepodległość Polski w latach **1940 - 1945**, znajduje się w kruchcie kościoła. W **1945** r. zbudowano w M. (już nie istniejącą) świetlicę, w której znajdował się pierwszy sklep państwowy. W **1958** r. zbudowano utwardzoną drogę, a w **1961** przeprowadzono elektryfikację. W **1974** w szkole założono telefon.

W Mokrelipiu, urodził się **Jakób Raciborski** - (1882 - 1926), poeta, działacz społeczny, czynnie zaangażowany w życie polityczne swojej wsi. Czytać i pisać nauczył się u miejscowego organisty, wiedzę o świecie zdobywał drogą samouctwa, głównie za pośrednictwem czasopism ludowych, np. „Zorzy”, „Gazety Świątecznej”. Zbiorek jego wierszy (o zróżnicowanej tematyce: biograficznej, ogólnospołecznej z podkreśleniem problematyki chłopskiej, kulturalno – obyczajowej i religijnej) wydano po raz pierwszy w 1913 r. W **1932** r. urodził się także **Stanisław Sarnicki**, zaliczany do grona wybitnych postaci ruchu protestanckiego – polihistor, autor prac: „*Księgi hetmańskie*”, oraz „*Roczniki, czyli o pochodzeniu i czynach Polaków*” – w tej pracy zamieścił artykuł o działalności Rzeczypospolitej Babińskiej . Inny minister (kaznodzieja) kalwiński z M. to **Jan Brzycki**, który przyjęty został na Synodzie we Włodzisławiu (4 – 15 październik 1588 roku) jako poseł przynoszący list od „*znakomitych mężów ziemi chełmskiej*” zapewniający o wspólnej jedności z zebranymi. Inni znani ludzie, pochodzący z par. M. to wspomniani poniżej księża i zakonnicy (profesorowie, wykładowcy i przełożeni).

Historia parafii i kościołów

Pierwszą świątynią parafii „Lipie” był drewniany kościół pod wezwaniem **Krzyża Świętego**, konsekracji którego dokonał w roku **1360** biskup chełmski **Tomasz z Sienna**. Głównym inicjatorem i fundatorem parafii w

Mokremlipiu (d.Lipiu) był **Mikołaj z Latyczyna** ("dziedzic na Lipiu i Latyczynie"). W tamtym czasie, w diecezji chełmskiej, powszechnie spotykanym typem fundacji szlacheckiej były uposażenia zbiorowe, przeprowadzane siłami kilku sąsiadów (posiadaczy ziemskich - szlachciców). Dlatego dokonujący erekcji kościoła biskup chełmski **Stefan** na prośbę **Tomka z Radecznicy**, przyłączył do parafii lipskiej szlachciców: **Wantocha** (Wanchot) z Sułowca i **Jambrożego Rakusza** ze Stworyczowa (dawna nazwa wsi Tworyczów). Oni to wraz ze wspomnianym **Mikołaj z Latyczyna** wzniesli kolejną, tym razem murowaną świątynię.

15 stycznia 1403 r. bp Stefan ze Lwowa dokonał konsekracji orientowanego kościoła p.w. Znalezienia Krzyża Św. (którego budowa trwała ponoć 50 lat) **i od tego momentu datuje się historia parafii Mokrelipe**, jednej z najstarszych na terenie ówczesnej diecezji chełmskiej, a wcześniej krakowskiej. W **1547 r.**, po śmierci proboszcza **ks. Piotra Borowskiego**, kościół zamieniony został przez **Stanisława Sarnickiego** (właściciela Mokregolipia, protestanta i kalwinistę) na zbór kalwiński. Obiekt funkcjonował jako **kircha** (kościół protestancki konfesji augsburskiej). W latach **1547-1602** w kościele, z poruczenia **Latyczyńskich** (właścicieli Latyczyna) i **Sarnickich** (właścicieli Mokrelipe) pracowali duchowni protestanci. Pierwszym miał być **Jerzy Pontanus z Mościsk**, zaś ostatnim **Sebastian**, który opuścił parafię w **1597 r.**, tj. po śmierci dziedzica Stanisława Sarnickiego. Wtedy to syn dziedzica , **Jan Sarnicki**, późniejszy pleban mokrolipski, zdecydował o przywróceniu miejscowego kościoła do kultu katolickiego w porozumieniu z bp. chełmskim **Jerzym Zamojskim**. W połowie XVII wieku kościół prawdopodobnie przebudowano, albo postawiono nowy w stylu renesansowym (pod kierunkiem **Hieronima Żaboklickiego** zaufanego współpracownika i powiernika **Jana „Sobiepana” Zamoyskiego**), o czym świadczą zachowane fotografie jego architektury z przełomu XIX/XX w. Ponownej konsekracji i rekuncji dokonał **Mikołaj Świrski** biskup sufragan chełmski **22 XI 1671** (vide tablica w kruchcie). W trakcie trwania działań wojennych I Wojny we wnętrzu kościoła był szpital polowy, gdzie zwożono rannych, zaś przed zbliżającym się frontem wyposażenie kościoła przeniesiono do piwnic pod kościołem. Nieużywany kościół niszczał, dach przeciekał, więc go rozebrano w latach 20-tych (tym bardziej, że bano się „narodowców” in. hoduraków z Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego, że go zagarną - cyt. za Mieczysławem Krukowskim) i z pozyskanego gruzu utwardzono Gać (drogę do Zakłodzia).

Na tzw. starym kościelisku (położonym na północ od nowego kościoła) znajdują się ruiny, wspomnianego murowanego kościoła z pocz. XV w. (fragment północnej ściany), oraz dzwonnicy bramnej z połowy XVII wieku, a także zamieszkała organistówka z końca XIX w. Jest to teren dawnego cmentarza przykościelnego, a także grzebalnego, zachowanego szczątkowo, czynnego do końca w. XVIII lub pocz. w. XIX, w kształcie prostokąta o pow. 0,17 ha. Jedyne pozostały grób należy do **Piotra i Tekli Grabowskich** byłych dziedziców Sułowca od 1829 r. Rośnie przy nim rosochata lipa, jedna z najstarszych na lubelszczyźnie, o obwodzie pnia ponad 700 cm; *całe terytorium kościoła było*

niegdyś ogrodzone płotem sztachetowym - lecz niepoprawiane płoty latami całymi zgniły, a słupy powywracały się „(cyt. z Liber fundi instructi z 1924 r.).

Plany wzniesienia **nowego kościoła**, ze względu na powiększającą się liczbę ludności parafii (rocznie rodziło się ok. 350 dzieci) oraz fakt, że dotychczasowe usytuowanie małego kościoła w dolinie, gdzie wiosną bywało dużo wody było niekorzystne powstały w l. 70. XIX wieku. W **1880 r.** uzyskano od władz carskich pozwolenie na budowę i założono fundamenty, które były początkowo pod mniejszy i krótszy, niż obecny kościół (znakiem tego są pęknięcia ścian na całej ich wysokości od wsch i zach.). Władze zaborcze nakazały jednak przerwać budowę. Powrócono do niej dopiero po ukazie tolerancyjnym w 1905 roku, także dzięki osobistym staraniom ciotki cara (matuszki - przełożonej prawosławnych mniszek w Radechnicy) i ówczesnego proboszcza, Ks. Zbecia. W wyniku kłopotów wewnętrznych, jak i zewnętrznych, car Rosji, Mikołaj II, złagodził swoje stanowisko w kwestiach religijnych. Wydał ukaz tolerancyjny, na mocy którego dawni unicy mogli powrócić na łono kościoła rzymskiego. Ponieważ wszystkie cerkwie unickie były od trzydziestu lat świątyniami prawosławnymi, więc dawni unicy wraz z rodzinami przechodzili do kościoła rzymsko-katolickiego, nie chcąc przejść na prawosławie. Przechodzenie na katolicyzm równało się z uznaniem ich polskości, ponadto do szkół i urzędów wrócił j. polski. Pozwolenie na budowę dawało możliwość powiększenia fundamentów, tzn. przedłużenia kościoła o długość wieży.

Neogotycki kościół (w stylu „nadwiślańsko-bałtyckim”) również p.w. Znalezienia Krzyża Św., wybudowano w latach: **1907-1913** wg projektu **Józefa Piusa Dziekońskiego** profesora Politechniki Warszawskiej, popularnego warszawskiego architekta, twórcy dziesiątek kościołów zbudowanych na terenie Królestwa w różnych stylach, szczególnie często projektującego w formach neogotyckich. Kościół został sfinansowany przez **Ordynację Zamojską**, kierowaną wówczas przez hrabiego **Maurycego Klemensa Zamojskiego** (XV Ordynata), oraz przez parafian, pod kierunkiem **ks. prob. Stanisława Zbecia**.

Konsekracji (benedykcji) nowej świątyni dokonał bp lubelski Franciszek Jaczewski w dniu 14.09.1913r (Święto Podwyższenia Krzyża), który też tego dnia bierzmował ponad 2 tys. osób. Był już wtedy zapewne gotowy neogotycki, drewniany ołtarz główny z wizerunkiem Chrystusa Ukrzyżowanego (za zasłoną obraz Przemienienia Pańskiego), który ufundowała **Katarzyna Huskowska z Baranieckich** (1846-1928), ziemianka z Sułowca, której majątek ziemski w 1930 r. liczył 302 ha. Po niej odziedziczył go syn, Stanisław.

W 1915 r. świątynia została uszkodzona przez wojska niemieckie: stłuczono 1200 dachówek i wybito 26 szyb (29x27 cali). Straty zostały ocenione na 5.000 koron. Rosjanie zaś zabrali trzy dzwony.

W okresie międzywojennym małżeństwo **Michał i Katarzyna** (z. d. Kaziród) **Sykałowie** z Gorajca ufundowało ołtarz boczny p. w. Matki Bożej Częstochowskiej (za zasłoną obraz św. Franciszka z Asyżu - nadanie stygmatów), w **1927 r.** ufundowano ambonę, a w **1933 r.** organy z fundacji **Jana Frańczaka z Gaju Gruszczańskiego** i parafian . W latach **1928 - 1930** wymurowano ogrodzenie, staraniem **ks. prob. Antoniego Rudzińskiego**. Po zakończeniu II Wojny Światowej kościół został wyremontowany. Na skutek działań wojennych (wybuch bomby) był naruszony dach kościoła. Na miejsce dachówki ceramicznej zaczęto kłaść blachę miedzianą i ocynkowaną. Następną gruntowną renowację (po pożarze od uderzenia pioruna) przeprowadzono w latach **1978 - 1981**.

W okresie **1954-1955r.** (za Ks. Jana Bukowskiego) wykonano w zakładzie Księży Salezjanów w Oświęcimiu 34 ławki i 2 ołtarzyki pod figury świętych do naw bocznych. **19 X 1958 r.** (z okazji 555 r. powstania parafii) **bp ordynariusz lubelski Piotr Kałwa** konsekrował 3 dzwony: „*Królowa Polski*”, „*Piotr*” i „*Jan*”. W latach 70 tych (czasy księdza Józefa Dygasa) wykonano ołtarz boczny NSPJ, napęd elektr. organów, radiofonizację kościoła .W następnych latach (czas probostwa Ks. Henryka Steca) dalsze wyposażanie kościoła, w tym posadzka marmurowa, witraże (wzorowane na Wyspiańskim wykonano w latach 1992 - 1994, w pracowni Krystyny i Bogusława Szczekanów z Krakowa), drzwi przeszkłone pod chórem, oraz centralne ogrzewanie olejowe (nadmuch) i napęd elektr. dzwonów. Wymiana pokrycia dachu kościoła na blachę miedzianą była w latach 2002-2012 (za ks. Józefa Buciora)

Mokrelipie leży obok znanego sanktuarium Objawień św. Antoniego w Radecznicy (OO. Bernardyni). **Historia objawień rozpoczyna się 8 maja 1664 roku.** To właśnie wtedy w malowniczej scenerii Roztocza, pośród pięknych krajobrazów, po raz pierwszy w historii Polski objawił się św. Antoni. Ukazał się on na Łysej Górze, u stóp której leży wieś Radecznicza. Świętego ujrzał ubogi jej mieszkaniec, trudniący się tkactwem Szymon. Historyczne źródła i tradycyjne przekazy zgodnie utrzymują, iż Szymon Tkacz (tak będzie on później nazywany) otrzymał łaskę rozmowy ze świętym. W kilku objawieniach św. Antoni wyrażał życzenie, aby na Łysej Górze powstała świątynia. Święty zapewniał, że gromadzący się tutaj jego czciciele otrzymają od Boga liczne łaski. U stóp góry, przy źródłach wodnych objawienia się powtórzyły. Tradycja podaje, że św. Antoni błogosławił wodę, dzięki której wierni dostąpili wielu uzdrowień. Zadaniem Szymona było przekonać odpowiednie władze kościelne i zacniejszych mieszkańców okolic o autentyczności objawień, a także skłonić do wypełnienia pragnień Świętego.

W roku **1924** do parafii należały: *Uście, Zakłodzie, Zaburze, Dzielce, Gorajec, Podborcze, Chłopków, Latyczyn, Radecznicza, Podlesie, Zaporze, Gruszaka Zaporska, Gaj Gruszczański, Mokre Lipie, Sułowiec, Sąciaszka, Tworyczów, Kitów - folwark, Tworyczów, Tokarka*. Kuratorem kościoła i prezesem Dozoru Kościelnego był ordynat **Maurycy Zamojski**, członkami Dozoru byli: **Konstanty Świderski, Józef Madej i Jan Ferenc**.

W okresie XX w. z Parafii M. wyodrębniły się kolejno 3 parafie: **Tworyczów** (26 VIII 1937 r.), **Gorajec** (30 VI 1957 r.) i **Radecznicza** (1 IX 1981 r.). Aktualnie należą do parafii: Mokrelipie, Sąsiadka, Sułowiec (część wsi), **Zaburze i Zakłodzie**.

Parafia Mokrelipie to parafia o wielowiekowych i pokoleniowych tradycjach religijnych, z ludnością niemal w 100 % katolicką. Działają tu organizacje pozarządowe tj. stowarzyszenia ("**Nasz Sułowiec**", „**Grodzisko Sąsiadka Dawny Sutiejsk**", „**Mokrelipie**", „**Sielska Dolina**" w Zaburzu, „**Przyjazna Wieś**" w Zakłodziu), OSP, zespoły wokalnoinstrumentalne (**ZABURZANKI, ANDRZEJKOWE NUTKI, NASZE ZABURZE, AKORD, KAPELA TUROBIŃSKA, CHÓR PARAFIALNY**) orkiestra dęta (strażacka) **ZABURZE** założona w **1926r.** Szkoła Podstawowa

w Zaburzu im. Jana Pawła II, zał. w **1916** r. Rozwijają się koła różańcowe ofiarnie wspierające misje katolickie i inne dzieła charyt. Kościoła (6 kół, w tym 1 męskie), „**Margaretka**” (modląca się stale za kapłanów) i służba liturgiczna ołtarza. Szczególną czcią i pamięcią cieszą się zmarli, oraz narodowi bohaterowie i historia Polski. W **październiku roku 2018** (w 100 r. odzyskania niepodległości) powstał pomnik pn. ***Pamięci Męczeństwa i Czynu Narodu w Walce o Wiarę, Honor, Wolność, Niepodległość, Integralność Ziem Polskich i Prawa Człowieka.*** Finansowany głównie przez IPN; budowany pod patronatem Wojewody Lubelskiego oraz Stowarzyszenia Mokrelipie. Prace wykonali: Czesław Batorski, Zbigniew Łapiński (budowa) oraz Jan i Paweł Pastuszka, Jan Pitura i Sławomir Dubaj (kamieniarstwo). Obejmuje on okres od Konfederacji Barskiej (1768–1772) aż po czasy Solidarności i śmierć bł. Ks. Jerzego Popiełuszki oraz księży: Niedzielaka, Zycha , Suchowolca i innych, a także tzw. Okrągły Stół 1989r. Posiada on 4 blendy, w których są umieszczone stosowne tablice epitafijne, nawiązujące do jego idei i tytułu głównego. Na cmentarzu - krzyż ku czci powstańców styczniowych 1863-64 (postawiony w 2019r.)

Powstają nowe obiekty tzw. małej architektury sakralnej (kapliczki i krzyże przydrożne, w tym krzyż „morowy” w Zaburzu na polu r. Kawuchów na pamiątkę pandemii koronawirusa 2020r.), krzyż główny przed k-łem: *Stat Crux Dum Volvitur Orbis* (*krzyż stoi choć świat się zmienia*), kapliczki z pni i kapliczki krzyżowe oraz dęby kolumnowe przy kościele (ku czci wielkich Polaków i ludzi Kościoła), a w plenerze (na obszarze wszystkich wiosek parafii) Droga Krzyżowa i Stacje Różańcowe, fundowane przez Czesława Nowakowskiego z Warszawy (pochodzi z Zaburza).

Architektura kościoła

Jest to monumentalna trójnawowa, nieorientowana świątynia (z cegły palonej, produkowanej na miejscu w Mokrelipiu, z ołtarzem gł. na północ, a nie na wschód) w układzie halowym, z transeptem i prezbiterium równym szerokością i wysokością nawie głównej. Smukłe filary podtrzymują kryształowe sklepienia, dość rzadko stosowane w neogotyckiej architekturze tego okresu. Dwu-wieżowa fasada zwrócona jest na południe, a prezbiterium na północ (stąd określenie, że k-ł nie jest orientowany). Wysokie wieże są dobrze widoczne z sąsiedniej Radeczniczy. Można mniemać, że efekt owej monumentalności był celowy, bowiem w czasie budowy mokrolipskiego kościoła radecznicki klasztor służył (po kasacie bernardynów i konfiskacie ich mienia przez władze carskie za pomoc powstańcom 1863r) jako prawosławny monaster żeński do r. 1916 (tzw. pierwsza kasata klasztoru).

Wewnątrz kościoła znajduje się bogate wyposażenie neogotyckie z okresu jego budowy, oraz następnych lat. Są także elementy wyposażenia sakralnego z poprzedniej świątyni typu: krzyże, obrazy, kamienne kropielnice, feretrony, naczynia liturgiczne i szaty liturgiczne (haftowane ornaty, kapy i baldachim), księgi liturgiczne z XIX i przełomu XIX/XX w. Szczególnie cennym zabytkiem jest oryginalna wmurowana (w 2018 r.) w kruchcie (w j. łacińskim) tablica z rekuncyliacji (ponownego poświęcenia) kościoła z **1671** r. Najcenniejszą pamiątką dziejów i wiary są **relikwie drzewa Krzyża Świętego** przechowywane w skarbcu, przy których jest adoracja krzyża w W.Piątek.

Nr rej. zab. kościoła: LWKZ A/1318

Plebania

Poprzednia - z p. poł XIX w., przy starym kościelisku, drewniana (dł. 46 łokci i szer. 17 łokci, in. 27m x 10m) kryta gontem, oraz wikariat, stodoła i chlewy - kryte słomą. W roku 1924 określane jako „w opłakanym stanie”i dziś już nie istniejące.

Aktualna - trzykondygnacyjna, murowana z czerwonej cegły, otynkowana, w stylu dworcowym z **1930 r.** Pobudowana staraniem **ks. Antoniego Rudzińskiego**. Mieszkał w niej m.in. **Ks. Józef Mastalerz** – proboszcz w latach 1938-1949 , stały współpracownik II Inspektoratu Zamojskiego AK. Tu odbywały się spotkania członków podziemia antykomunistycznego: **Mariana Pilarskiego** „Jar” **Hieronima Dekutowskiego** „Zapora” i innych. Jednym z wikariuszy tej parafii był (w latach 30 tych) męczennik czasu II wojny **Ks. Jakub Jachuła** (zamordowany bestialsko przez bandy UPA w Chodywańcach 13.04.1944r. gdzie pełnił funkcję administratora parafii i gdzie spoczywają jego kości).

Remont generalny i modernizacja od r. 2013 (za czasów Ks. Filipa i Ks. Nowaka): pokrycie dachu budynku nową blachą, elewacja wewnętrzna i zewnętrzna, oraz wnętrze plebanii (osuszenie ścian i piwnic, renowacja stolarki drzwiowej, podłóg i powrót do pierwotnego stylu - rewitalizacja, w tym nowe instalacje elektr. , wod-kan. i CO), przy udziale finansowym **MKiDN** (Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego), **MSWiA** (Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji - Fundusz Kościelny) , **Powiatu Zamość, Gminy Radecznica i Gminy Sulów.**

Nr rej. zab. LWKZ A/1318

Organistówka

Budynek na tzw. starym kościelisku, drewniany z końca XIX w. Remont generalny w latach 1999-2002 z przeznaczeniem na cele duszpasterstwa dzieci i młodzieży.

Cmentarz

Cmentarz parafialny, założony przez **Ordynację Zamojskich**, z murowaną kostnicą (trupiarnią - wymóg prawa na wypadek śmierci w letargu), z I poł. w. XIX, powstał ze względów sanitarnych i nakazu prawa carskiego (w okolicach nowego kościoła) dla potrzeb podówczas bardzo rozległej parafii przy rocznej ilości zgonów ok. 150-180 osób. Ogrodzony pierwotnie parkanem z kamiennych słupów (piaskowiec) i bali drewnianych. W latach 50 tych dano żelbetonowe przęsła w stylu SKRów. W latach 2020-2022 pod kier. Zbigniewa Łapińskiego i Czesława Batorskiego wykonano nowe ogrodzenie z nowymi furtkami i bramami ozdobionymi symbolicznie : **A i Ω** (Jezus jako początek i koniec dziejów), oraz **MEMENTO DE MORTE** (pamiętaj o śmierci).

W założeniu i pierwotnie cmentarz (do pocz. XXI w.) był zespołem parkowym w stylu francuskim, z szeregiem okazałych drzew, (zwłaszcza dębów), niestety

zniszczonych świadomie przez ludzi (bo szkodziły nagrobkom). Aktualnie zawiera jedynie kilkanaście okazałych żywotników (tui). Przy głównej alei (grobowcu r. Grabowskich) jest symboliczny metalowy krzyż upamiętniający powstańców styczniowych 1863 r., których kości spoczywają gdzieś w obrębie cmentarza (pierwotny grób zniszczono). Jednym z powstańców, którego grób się zachował, był niejaki **Michał Kwoczyński** z **Podborcza** († 1924), innym zaś **Aleksander Ryszard** z **Sąsiadki**, którego grobu nie ma. Jest 14 stacji Drogi Krzyżowej ze specjalnymi rozważaniami i modlitwami w intencji zmarłych i dusz cierpiących w czyśćcu. Są tablice informacyjno-historyczne, w tym upamiętniająca kilkunastu oficerów armii pruskiej, pochowanych na tym cmentarzu , z których najmłodszy miał zaledwie 18 lat (tablica za bramą główną cmentarza). Odnowiona w 2021 zabytkowa kostnica z umieszczonymi na frontonie tekstami ku refleksji nad życiem i jego sensem. Od 2022 r.

Na cmentarzu spoczywają m.in. Proboszczowie (wspomniani poniżej), posiadacze ziemscy (dziedzice Sułowca: Grabowscy, Lisowscy, Baranieccy i Huskowscy ; z Podborcza: Kwoczyńscy i inni), dyrektorzy cukrowni (jak Antoni Różyczka), kierownicy szkoły w Zaburzu: Anna i Władysław Jaśniowscy, ofiary II wojny św. i żołnierze BCH i Partyzanci z Grupy Dolina (+ 06.04.1943 r.), por. Wacław Roszuk (+1944 , kier. szkoły w Latyczynie, komendant BCH), oraz matka Ks. Stanisława Zbiecia (budowniczego kościoła) - Anna z Krasuskich Zbieć. Przy grobie Ks. Stanisława Grabowskiego w głównej alei jest bardzo wymowna tablica pod nazwą **Wołanie Zmarłych Kapłanów**.

Nr rej. zab. LWKZ A/1508

PROBOSZCZOWIE /Administratorzy / i WIKARIUSZE PARAFII MOKRELIPIE w okresie XIX-XXI w.

1. **Ks. Wojciech Kobylański** 1810-1826
2. **Ks. Kazimierz Biesch** 1826-1835
3. **Ks. Franciszek Kwiatkowski** 1835-1870. Spocz. na cm. w M.
4. **Ks. Feliks Morysiński** 1869-1870 (wik. p.o.p.)
5. **Ks. Leon Dworzycki**, 1870-1883 adm. Spocz. na cm. M.
6. **Ks. Stanisław Ułanowicz** 1883 -1885 adm; póź. prob. w Radzięcinie. Tam zmarł i tam spoczywa.
7. **Ks. Karol Lisowski** 1886- 1891 adm.
8. **Ks. Piotr Metelski** 1892-1898 adm.
9. **Ks. Józef Kostkowski** 1898-1903
10. **Ks. Stanisław Zbieć** 1903-1919. Póź. prob. w Wielączy, a nast. w Radzięcinie. Tam zmarł w 1946 r. i tam spoczywa. Wikariusze: Ks. Stanisław Samorek, Ks. Władysław Goliński.
11. **Ks. Andrzej Paluszkiewicz** 1919-1922
12. **Ks. Andrzej Wadowski** - dziekan i prob. szczeczeski 1922 (w zastępstwie)

13. **Ks. Leonard Kępiński** - wikariusz 1923-1924 (w zastępstwie)
14. **Ks. Antoni Rudziński** 1924-1938. Wikariusze: Ks. Andrzej Kostrzewa , Ks. Jakub Jachuła.
15. **Ks. Józef Mastalerz** 1938-1942 i 1944 - X 1949
16. **Ks. Czesław Furtak** 1942-1943 adm.
17. **Ks. Jan Winnicki** 1943 adm.
18. **Ks. Antoni Chodorowski** 1943-sierpień 1944 adm.
19. **Ks. Jan Bukowski** 1949-1962. Spoczywa na cm. w M. Wikariusze: Ks. Franciszek Mociak 1952-7, Ks. Jan Świś 1957-8, Ks. Marian Garmol 1958-VI - 1962).
20. **Ks. Józef Dygas** 1963-1985, spoczywa na cm. w M. Wikariusze: Ks. Marian Garmol 1962 - 1964, Ks. Bolesław Małek VI 1964-VII 1966, Ks. Jan Kisiel VIII 1966-VIII 1968, Ks. Andrzej Kałamarz IX 1968-IX 1971, Ks. Czesław Puliński IX 1971-II 1974, Ks. Jerzy Kowalczyk III 1975-VI 1980. Ks. Henryk Stec 1981-85, Ks. Zbigniew Stasiński VII 1985-XII 1985 .
21. **Ks. Henryk Stec** XII 1985 - VI 2002
22. **Ks. Józef Bucior** 2002-2013. Wikariusze: Ks. Jan Cielica (2004-2008), Ks. Bogdan Jaworowski (2008-2013).
23. **Ks. Mieczysław Filip** 2013-2016. Wikariusze: Ks. Dariusz Bajwoluk 2013-2014, Ks. Zbigniew Gaca 2014-2016.
24. **Ks. Jarosław Nowak** 2016 -

Inne osoby związane z historią parafii (chronolog. od najwcześniejszych)

Dziekani Szczepczescy: XX/XXI w. Księża: Jan Nepomucen Grabarski, Andrzej Wadowski, Józef Cieśliski, Stanisław Szepietowski, Józef Filipek, Józef Flis, Andrzej Pikula, Krzysztof Świta, Błażej Górski.

Organiści: Janczewski, Matras, Dąbrowski, Jaworowski, Królik, Załoga, Ireneusz Pietrzniak, Mieczysław Rudnicki, Zbigniew Kurek, Dariusz Piwowarek.

Kościelni i grabarze: Franciszek Murawiec, Jan Wiechnik, Adam Piszcz, Józef Książek, Andrzej Wyłupek, Stanisław Tymczak (grab.), Antoni Marzec

Katecheci: Małgorzata Sikora, Danuta Kurek, oraz ww. księża wikariusze.

KAPŁANI i OSOBY ZAKONNE POCHODZĄCE z PARAFII (przed i po 1992 r. - powstanie diec. Zam-Lub.)

† **Ks. kan. Franciszek Dziura - Dziurzyński** (1894-1968, d. oficer wojsk carskich, odznaczony orderem Wojskowym Orderem Świętego Męczennika i Zwycięzcy Jerzego – carski rosyjski order wojskowy i jedno z najwyższych rosyjskich odznaczeń w latach 1769-1917) † **Ks. kan. grem. Andrzej Łukasik** (prob.i bud. k-ła w Radomiu-Borki), † **O. Cyprian Stefan Żywot OFM**, † **O. Adam Teodor Chanaka OFM** (wychowawca i wykładowca filozofii w sem. zakon. w Kalwarii Z.) , † **O. Antoni Tadeusz Tujaka OFM**, † **O. Jan Ireneusz Chanaka OFM** (nauczyciel j. łacińskiego w gimnazjum w Radecznicy), **Ks. prof. prawa Józef Krukowski** (archidiec. lubelska, KUL, współautor konstytucji i konkordatu), **Ks. dr Krzysztof**

Krukowski (spec. historia sztuki, diec. zam-lub.), **Ks. kan. Bolesław Stępnik** (archidiec. lubelska), **Ks. kan. Wiesław Pecyna** (archidiec. lubelska), **Ks. prał. Henryk Madej** (archidiec. warmińska), † **Ks. prob. Józef Malecki** (archidiec. warszawska), † **Ks. prob. Stanisław Grabowski** (archidiec. warszawska), † **Ks. prał. Adam Krukowski** (diec. warszawsko-praska, prob.parafii katedralnej), † **O. prof. Augustyn Chadam OFM** (prowincjał, kustosz sank. w Kalwarii Zeb.), **O. Zdzisław Alojzy Garbarz OFM** (magister nowicjatu, rzecznik prowincji) , **O. prof. hist. Wiesław Murawiec OFM**, **O. prof. filoz. Feliks Marchewka OFM**, **S. Patrycja Kawucha FMM**, **S. Aniela Pastuszek FMM**, **S. Helena Szczepanek FMM**, **S. Regina Dziura** (s. Józefitki), **S. Stefania Sikora** (s. służebniczki)

Kapłani zmarli pochowani na cmentarzu parafialnym:

Ks. Franciszek Kwiatkowski prob. (†1870), **Ks. Leon Dworzycki** prob. (†1883), **Ks. Jan Bukowski** prob. (†1962), **Ks. Józef Dygas** prob. (†1985), **Ks. Stanisław Madej** (†2007), **O. Rafał Krukowski OFM** (†1973), **Ks. Stanisław Grabowski** (†2016).

AD MAIOREM DEI GLORIAM

Źródła opracowania:

1. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, Warszawa 1880, t.VI.s.627
2. Epsztajn T., Górzyński S., Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w 1930 roku, województwo lubelskie, województwo łwowskie, cz. 1, Warszawa 1990.
3. Jerzy Żywicki, Architektura neogotycka na Lubelszczyźnie, Lublin 1998
4. Roczniki Humanistyczne, Tom XLVIII, zeszyt 2 – 2000, Włodzimierz Czarnecki, Lublin Towarzystwo Naukowe KUL
5. Originalveröffentlichung in: Grodziska, Karolina ; Purchla, Jacek (Hrsgg.): Śmierć, przestrzeń, czas, tożsamość w Europie Środkowej około roku 1900. Materiały międzynarodowej konferencji zorganizowanej w dniach 8-10 grudnia 1996, Kraków 2002, S. 129-143, Piotr Krasny: O rozbójnym i romantycznym ukształtowaniu cmentarzy w Ordynacji Zamojskiej około roku 1808
6. Straty i zniszczenia poniesione w zabytkach nieruchomości w okresie I Wojny Światowej na obszarze województwa lubelskiego (w jego aktualnych granicach). Raport. Zrealizowano w ramach stypendium z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego autor: mgr Marzena Gałęcka, Lublin styczeń-czerwiec 2012 r.
7. https://www.myheritage.pl/names/maria_dobrucka (Archiwalne rekordy i drzewa genealogiczne)
8. Dzieje gminy Radecznica, red. Regina Smoter - Grzeszkiewicz, Zamość 2006
9. http://biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/Content/8806/Sownik_historyczny_miejscowosci_wojewodztwa_zamojskiego.pdf
10. Sekrety wsi...Niezależna Gazeta Regionalna.
11. Protokoły wizytacji kanonicznych parafii Mokrelipie
12. Księga inwentarzowa - *Liber fundi instructi* w Mokrem Lipiu 1924
13. Księgi metrykalne parafii M.

14. Nekrologi oraz informacje od mieszkańców parafii i innych osób

Pozwolenie konserwatorskie nr: IN.III.5174.11.1.2020

Fundator tablicy: Czesław Nowakowski (Warszawa)

Wykonawca tablicy: Pracownia Reklamy Adam Syrtów (Tomaszów Lub.) i Zbigniew Godzisz, stolarz (Zakłodzie).

Odsłonięcia tablicy dokonał w dn. 13.09.2020 r.: Ks. kan. Zbigniew Stasiński, prob. Parafii Biskupice (Archid. Lub. , b. wikariusz par. Mokr.)

Autor opracowania : Ks. prob. Jarosław Nowak, Mokrelipie, 06 IX 2020 r.